

Quan điểm của chủ nghĩa Mác về văn hóa - cơ sở hình thành hệ giá trị cốt lõi của chủ nghĩa xã hội ở Trung Quốc

ThS. NGUYỄN TRỌNG ĐÔNG

Trường Đại học Kinh doanh và Công nghệ Hà Nội; Email: trongdong.nguyen@hotmail.com

Tóm tắt: Hệ giá trị cốt lõi xã hội chủ nghĩa được hình thành và phát triển trong thực tiễn cách mạng, xây dựng và đổi mới xã hội chủ nghĩa. Đây là mục tiêu và là phần cơ bản và cốt lõi nhất trong hệ thống giá trị xã hội chủ nghĩa, phản ánh bản chất và các quy luật xây dựng chủ nghĩa xã hội. Kể từ Đại hội 18 của Đảng Cộng sản Trung Quốc đưa ra hệ giá trị cốt lõi của chủ nghĩa xã hội, kết hợp với thực tiễn và điều kiện quốc gia đã phát triển hơn nữa lý luận của chủ nghĩa Mác về văn hóa ở Trung Quốc đương đại. Đây là một tham khảo có giá trị lý luận và thực tiễn trong quá trình xây dựng chủ nghĩa xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam.

Từ khóa: hệ giá trị cốt lõi xã hội chủ nghĩa; Chủ nghĩa Mác; văn hóa.

1. Hệ giá trị cốt lõi xã hội chủ nghĩa

Chủ nghĩa xã hội, dù là một lý tưởng xã hội, một phong trào xã hội hay một chế độ xã hội, đều biểu thị cho sự mưu cầu, định hướng về mặt giá trị gắn liền với sự tự do và giải phóng của giai cấp vô sản và đông đảo tầng lớp nhân dân lao động. Lý luận và thực tiễn của chủ nghĩa xã hội là sự tiếp nối của những lý tưởng giá trị xã hội mà nhân loại đã theo đuổi trong hàng ngàn năm, và là một định hướng giá trị lý tưởng hướng tới một xã hội lý tưởng, nhân văn hơn, bình đẳng hơn và tự do hơn so với xã hội tư bản hiện thực còn nhiều thiếu sót. Chủ nghĩa xã hội không chỉ trải qua một quá trình tiến hóa từ không tưởng đến khoa học, mà còn đạt được một bước nhảy vọt lớn từ lý luận đến thực tiễn, từ mô hình một quốc gia đến mô hình nhiều quốc gia. Là một lý tưởng xã hội, hình thái xã hội và sự sắp xếp chế độ, chủ nghĩa xã hội thu hút và lôi cuốn sự theo đuổi giá trị của con người bằng sức hút giá trị đặc biệt của nó.

Trong triết lý về giá trị cơ bản của chủ nghĩa xã hội, những hệ giá trị lấy chủ nghĩa Mác làm tư tưởng chỉ đạo, tinh thần dân tộc lấy chủ nghĩa yêu nước làm trung tâm, tinh thần thời đại lấy cải cách đổi mới làm cốt lõi, tuân thủ các chuẩn mực đạo đức văn hóa trong xã hội chủ nghĩa, và chiếm vị trí quan trọng trong hệ thống lý luận của chủ nghĩa xã hội khoa học mới có thể được gọi là hệ giá trị cốt lõi xã hội chủ nghĩa. Đây chính là hệ giá trị phản ánh các mối quan hệ xã hội cơ bản và ổn định lâu dài của chủ nghĩa xã hội cũng như những sự theo đuổi về giá trị của nó. Xét về nguồn gốc, hệ giá trị cốt lõi xã hội chủ nghĩa được hình thành và phát triển trong quá trình cách mạng, xây dựng và đổi mới xã hội chủ

nghĩa, đồng thời đóng vai trò là mục tiêu và quan niệm giá trị để định hướng sự phát triển lành mạnh của chủ nghĩa xã hội; về vị trí, chúng là phần cơ bản và cốt lõi nhất trong hệ thống giá trị xã hội chủ nghĩa, phản ánh bản chất và các quy luật xây dựng chủ nghĩa xã hội; về vai trò, chúng trụ đỡ cho các định hướng và các chuẩn mực hành vi của chủ thể trong thực tiễn lâu dài xây dựng chủ nghĩa xã hội, và ở mức độ cao hơn có ảnh hưởng đến phương pháp tư duy và phương thức hành vi của chủ thể trong xây dựng và phát triển sự nghiệp chủ nghĩa xã hội.

2. Quan niệm của các nhà kinh điển chủ nghĩa Mác về văn hóa

Quan niệm của C.Mác và Ph.Ăngghen về văn hóa chắc chắn là một phần quan trọng trong hệ thống lý luận của chủ nghĩa Mác. Tuy Mác hiếm khi sử dụng các cụm từ cụ thể để giải thích về văn hóa, nhưng được đề cập trong nhiều tác phẩm của ông như [Bản thảo kinh tế triết học năm 1844] hay trong các tác phẩm sau này như [Hệ tư tưởng Đức] và [Gia đình thần thánh] đều có tham chiếu đến nội hàm văn hóa. Đứng từ quan điểm duy vật, Mác chỉ ra rằng, văn hóa đóng vai trò là nền tảng quan trọng đối với sự tồn tại, vận động và phát triển của xã hội, của lịch sử nhân loại. Nội dung chính của tư tưởng văn hóa của Mác được thể hiện nổi bật trên ba khía cạnh sau:

Thứ nhất, tư tưởng về bản chất của văn hóa. Quan niệm của Mác về văn hóa dựa trên bản thể thực tiễn của nhận thức luận và thực tiễn lao động quyết định nhận thức là tư tưởng cơ bản của toàn bộ nhận thức luận của chủ nghĩa Mác. Tất nhiên, [nhận thức] ở đây bao gồm

cả những gì chúng ta thường gọi là văn hóa, đó là quan điểm cơ bản của nhận thức luận duy vật biện chứng của Mác. Trong quan điểm của chủ nghĩa Mác về văn hóa, nhận thức trước hết mang tính khách quan, là thuộc tính cơ bản nhất của văn hóa. Mặt khác, Mác chỉ ra rằng, thực tiễn là nguồn gốc của tư duy con người, và nó thay đổi cùng với thực tiễn. Là một chủ thể tồn tại, con người chỉ có thể tiếp thu văn hóa thông qua thực tiễn lao động, và loại hoạt động thực tiễn nào sẽ tạo ra loại văn hóa tương ứng. Tính thực tiễn đã trở thành dấu hiệu cơ bản trong quan điểm của chủ nghĩa Mác về văn hóa, điều này phản ánh đầy đủ tư tưởng triết học duy vật biện chứng của Mác. Về điểm này, quan điểm của Ăngghen về văn hóa nhất quán với quan điểm của Mác, và là một bổ sung quan trọng cho lý thuyết văn hóa của Mác. Quan điểm của Ăngghen về văn hóa cũng chiếm một vị trí quan trọng trong lý luận về văn hóa của chủ nghĩa Mác.

Thứ hai, về tư tưởng tha hóa văn hóa. Quan điểm của Mác về tha hóa được thể hiện rõ trong "Bản thảo kinh tế triết học năm 1844" Mác chỉ ra rằng: "sự thực hiện lao động đó trong thực tế biểu hiện ra là việc công nhân bị loại ra khỏi thực tế, sự vật hóa biểu hiện ra là sự mất vật phẩm và sự bị vật phẩm nô dịch, sự chiếm hữu vật phẩm biểu hiện ra là sự tha hóa, sự nhượng đi"⁽¹⁾. Văn hóa cũng là một sản phẩm của lao động, trong quá trình tạo ra văn hóa, con người bị đối tượng hóa hoặc hình thức hóa bởi chính văn hóa đó, và bị ràng buộc bởi văn hóa ở mọi nơi. Văn hóa trở thành một phần của cơ thể, ảnh hưởng đến các hoạt động sản xuất của con người. Khi con người sản xuất ra văn hóa, họ đã bị văn hóa mà họ tạo ra cai trị, và càng sản xuất ra nhiều, họ càng bị cai trị. Quan hệ giữa con người cũng bị ảnh hưởng bởi văn hóa, thể hiện như là quan hệ giữa các văn hóa, nơi con người tạo ra văn hóa thông qua thực tiễn, nhưng lại bị văn hóa chi phối nhiều hơn, với cá tính của họ dần bị bào mòn bởi văn hóa và do đó dần mất đi các đặc tính cá nhân tự do và có ý thức, đó là hiện tượng tha hóa văn hóa.

Thứ ba, tư tưởng tính quần thể văn hóa. Mác cho rằng con người là động vật xã hội và không thể tồn tại một mình, và những người chưa trải qua quá trình xã hội hóa không thể được coi là con người thực sự. Ở đây, cái gọi là "xã hội hóa" có nghĩa là nội tại hóa văn hóa vào trong cơ thể và định hướng các hoạt động sản xuất của con người. Vì vậy, văn hóa được hình thành thông qua các tương tác giữa con người, là tổng hợp của sản xuất vật chất và sản xuất tinh thần của con người, và

từng cá nhân không thể phát triển văn hóa. Văn hóa bản thân nó là một khái niệm tập thể.

Quá trình hình thành quan niệm của Lênin về văn hóa diễn ra vào cuối thế kỷ 19 và đầu thế kỷ 20, khi nước Nga đang trải qua những thay đổi to lớn, kinh tế, chính trị không ổn định, nhiều luồng tư tưởng xã hội đang xung đột. Trong bối cảnh đó, Lênin đã khám phá việc xây dựng văn hóa dựa trên lý luận của Mác và Ăngghen về văn hóa, và căn cứ vào điều kiện cụ thể của Nga. Điều này thể hiện rõ ràng quan điểm của Lênin về văn hóa được phát triển dựa trên quan điểm về văn hóa của Mác và Ăngghen, kế thừa tư duy triết học cơ bản trong quan điểm duy vật lịch sử của chủ nghĩa Mác. Mặt khác, Lênin cũng phát triển lý luận quan niệm của Mác về văn hóa, khi nhấn mạnh cho rằng văn hóa có tính giai cấp, và các giai cấp khác nhau sẽ tự nhiên hình thành các văn hóa khác nhau.

3. Hệ giá trị cốt lõi xã hội chủ nghĩa ở Trung Quốc đương đại được xây dựng trên cơ sở kế thừa, tiếp thu và sáng tạo quan điểm chủ nghĩa Mác về văn hóa

Hệ giá trị cốt lõi xã hội chủ nghĩa đã phát triển hơn nữa lý luận của chủ nghĩa Mác về văn hóa ở Trung Quốc đương đại. Trước hết, điều này được thể hiện qua tính thực tiễn trong quan điểm của chủ nghĩa Mác về văn hóa.

Thực tiễn là khởi nguồn và cũng là bản chất của tri thức. Hệ giá trị cốt lõi xã hội chủ nghĩa đã lấy cảm hứng từ nhiều lĩnh vực thực tiễn hơn và làm phong phú thêm nội dung của văn hóa xã hội chủ nghĩa. Các giá trị "giàu mạnh, dân chủ, văn minh, hài hòa" ở bình diện quốc gia đã chỉ ra một thế giới quan mà Trung Quốc nói riêng và xã hội loài người nói chung nên theo đuổi. Các giá trị "tự do, bình đẳng, công bằng, pháp quyền" ở bình diện xã hội yêu cầu xã hội Trung Quốc xây dựng và duy trì hệ giá trị đúng đắn. Các giá trị "yêu nước, kính nghiệp, liêm chính, hữu hảo" ở bình diện cá nhân đã đề ra nhân sinh quan mà người dân Trung Quốc kiên trì theo đuổi. Rõ ràng, hệ giá trị cốt lõi xã hội chủ nghĩa không chỉ có những lớp lang rõ rệt, bao trùm lên quốc gia, xã hội và cá nhân, mà còn phong phú về nội dung, đóng vai trò định hướng quan trọng trong việc giúp Đảng Cộng sản, đất nước và người dân Trung Quốc xây dựng thế giới quan, nhân sinh quan và hệ giá trị đúng đắn. Việc thực hiện hệ giá trị cốt lõi xã hội chủ nghĩa không chỉ thể hiện ở mức độ đạo đức, mà còn đòi hỏi sự hiểu biết sâu sắc hơn rằng hệ giá trị đó cần được bén rễ sâu vào mọi khía cạnh của sự phục hưng dân tộc Trung Hoa. Giáo sư Trần

Trạch Hoàn của Viện Triết học tại Đại học Sư phạm Thượng Hải chỉ ra rằng: “Chúng ta không chỉ nên hiểu tầm quan trọng của tự chủ văn hóa trong việc tuân thủ các giá trị cốt lõi từ góc độ độc lập tinh thần của dân tộc Trung Hoa với giá trị đạo đức làm cốt lõi, mà còn phải nhận thức rõ ràng rằng việc duy trì tính tự chủ văn hóa trong hệ giá trị cốt lõi có ý nghĩa nền tảng trong việc đạt được mục tiêu phục hưng vĩ đại của dân tộc Trung Hoa⁽¹⁾. Hơn nữa, sự phát triển này còn thể hiện qua tính giai cấp trong quan niệm của chủ nghĩa Mác về văn hóa, trong đó các giá trị cốt lõi của chủ nghĩa xã hội xem xét một cách nhân văn hơn lợi ích của các giai cấp và tầng lớp xã hội khác nhau, đáp ứng nhu cầu văn hóa của đại đa số nhân dân, đồng thời cũng quan tâm đến sự phát triển của văn hóa của các giai cấp khác, tất cả đều là một phần của công cuộc xây dựng văn minh tinh thần của Trung Quốc. Cùng với tính giai cấp về tính dân tộc trong quan niệm của chủ nghĩa về văn hóa, tính dân tộc trong văn hóa Trung Quốc đương đại nằm ở việc kiên trì giữ gìn văn hóa dân tộc đồng thời tích cực tiếp thu văn hóa ngoại lai, làm cho tính dân tộc mang ý nghĩa rộng lớn hơn trong bối cảnh đương đại, thay vì chỉ đơn thuần là giữ khư khư văn hóa của mình và bài bác văn hóa ngoại lai. Tuy nhiên, cần nhấn mạnh rằng hệ giá trị cốt lõi xã hội chủ nghĩa, mặc dù thừa kế quan niệm của chủ nghĩa Mác về văn hóa, nhưng tuyệt đối không phải là sao chép cơ học từ chủ nghĩa Mác, mà được kết hợp xây dựng dựa trên sự phát triển của quốc gia dân tộc Trung Hoa. Hệ giá trị cốt lõi của chủ nghĩa xã hội đã phát triển tính thực tiễn, đấu tranh giai cấp, và tính dân tộc từ quan niệm của chủ nghĩa Mác về văn hóa. Để Trung Quốc có thể đứng vững giữa cộng đồng các quốc gia trên thế giới, thì Trung Quốc phải đưa ra được thế giới quan, nhân sinh quan và hệ giá trị riêng của mình, đại diện cho giai cấp công nhân dựa trên điều kiện quốc gia và khát vọng của nhân dân Trung Quốc về một xã hội xã hội chủ nghĩa hài hòa. Kể từ khi Đại hội 18 của Đảng Cộng sản Trung Quốc đưa ra hệ giá trị cốt lõi của chủ nghĩa xã hội, Trung Quốc, dưới sự dẫn dắt của Trung ương Đảng với Tổng Bí thư Tập Cận Bình làm hạt nhân lãnh đạo, đã tích cực và ổn định thúc đẩy hệ giá trị này, phù hợp với quan niệm về giá trị của người dân Trung Quốc và đóng vai trò là động lực quan trọng cho sự phát triển kinh tế và xã hội. Chúng thể hiện khát vọng của nhân dân Trung Quốc về một xã hội hài hòa xã hội chủ nghĩa. Trong một bài viết có tựa đề “Thanh niên phải tự giác thực hành hệ giá trị cốt lõi xã hội chủ nghĩa”, Tổng Bí thư Đảng Cộng sản Trung Quốc đã nhấn mạnh: “Chúng

ta nên khiêm tốn học hỏi từ tất cả những thành tựu văn minh do xã hội loài người tạo ra, nhưng chúng ta không nên quên những tấm gương của tổ tiên, không nên sao chép mô hình phát triển của các nước khác, và tuyệt đối không chấp nhận bất kỳ thuyết giảng ngoại lai nào⁽²⁾. Văn hóa hài hòa là mục tiêu mà công cuộc xây dựng văn hóa của Trung Quốc luôn theo đuổi, và nó cũng trở thành mục tiêu của sự phát triển văn hóa quốc tế. Mỗi dân tộc đều có quyền lựa chọn hệ văn hóa của riêng mình. Trong thời kỳ Xuân Thu và Chiến Quốc, Trung Quốc đã xuất hiện cảnh tượng văn hóa “bách gia tranh minh” (trăm nhà đua tiếng), điều này cho thấy văn hóa Trung Quốc có tính dung nạp mạnh mẽ, như quan niệm về “vũ trụ quan - thiên nhân hợp nhất, quốc tế quan - thiên hạ đại đồng, xã hội quan - hòa hợp nhưng tôn trọng và đề cao sự khác biệt, và đạo đức quan - nhân tâm hòa nhĩ”. Đây cũng chính là điểm hài hòa trong hệ giá trị cốt lõi xã hội chủ nghĩa, được tích hợp một cách khéo léo với văn hóa truyền thống Trung Quốc, và phù hợp với tư tưởng “thiên nhân hợp nhất” từ thời cổ ở Trung Quốc.

4. Kết luận

Tham khảo sự vận dụng của chủ nghĩa Mác ở Trung Quốc cho sự hình thành hệ giá trị cốt lõi và văn hóa là cơ sở để khẳng định trong công cuộc xây dựng và đổi mới đất nước theo định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam hiện nay, việc xây dựng hệ giá trị cốt lõi xã hội chủ nghĩa kết hợp với hệ giá trị văn hóa dân tộc, dựa trên cơ sở nhận thức đúng, vận dụng sáng tạo và phát triển chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh về văn hóa đặt nền móng để hoàn thiện và làm phong phú các mục tiêu giá trị “dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng, văn minh” mà Đảng, Nhà nước và nhân dân Việt Nam nỗ lực theo đuổi. Hơn nữa việc xây dựng hệ giá trị cốt lõi của chủ nghĩa xã hội sẽ làm cơ sở phát triển con người toàn diện với giá trị đạo đức, giá trị văn hóa làm nền tảng, sâu hơn nữa là đóng góp cho việc xây dựng nền tảng văn hóa tinh thần và con người Việt Nam nói chung./.

(1) C.Mác và Ph. Ăng-ghe-n, *Toàn tập*, Nxb. Chính trị quốc gia - Sự thật, T.42, tr. 248-249 (Bản thảo kinh tế - triết học năm 1844. Bản thảo thứ nhất).

(2) Trần Trạch Hoàn (2014), *Tính tự chủ và tính căn cơ văn hóa trong hệ giá trị cốt lõi*, tạp chí *Đạo đức và văn minh*, tr.16-20 (tiếng Trung).

(3) Tập Cận Bình, *Thanh niên phải tự giác thực hành hệ giá trị cốt lõi xã hội chủ nghĩa*, Nhân dân nhật báo, 05/05/2014. (tiếng Trung).